

О. ОЛЕСЬ.

270

Злидні.

193318.

70

8-2

Видання Союзу Українських Журналістів і Письменників.

21.3103.

15 724

О. Олесь.

З л и д н і.

Казка в 4-х картинах.

І. Картина.

Хата Убогого Брата.

Чоловік. (Убог. бр.) Ти чомусь змарніла
За останні три дні...

Жінка. Схуд і ти неначе:
Нас заїли злидні.

Чоловік. Чи ж не роботяща
Змалку ще була ти,
А чи я, ледячий,
Знав лише гуляти?!
У людей земелька,
Зарібки, достатки,
Всього для їх вволю
В долі — паніматки.
Ось... хоч брат... Ні з чого
Став він багатіти,
Жінка в його вбрана,
В черевичках діти.
А у тебе плахта
Витерта, подерта,
За весь вік, здається,
Третя, чи четверта.
А на себе гляну, —
Соромно дивитись:
Латка скризь на латці...
З мосту б, — та втопитись...

Жінка. Так звелось життя ні на що
І нема надій на краще:
Сядь тай сходи з розпуки слізьми...

Чоловік. Брат казав, що в куми візьме.

Жінка. З того станемо багаті?!..

Чоловік. Хоч буватиму у хаті:
Кум до кума може йти
Й серед ночі...

Жінка. Ну й брати!!..

Чоловік. Що брати?! та брат багатий
Не підпустить і до хати!
Кум до кума, — инше діло:
Йди хоч тричі, як приспило.

Жінка. Ти вже був і сват, і кум,
А що з того? Сміх та глум...

Чоловік. Так то зовсім — чужі люде,
А инакше з братом буде!..
...Брат казав: „Різдва б діждати, —
Буду в куми тебе звати“.

Жінка. То сміявся він з голоти...
Пошукав би ти роботи:
Тільки працею придбаєш...

Чоловік. Та що, жінко, ти гадаєш?
Скрізь посуха, лихоліття, —
Де не підеш — безробіття.

Жінка. Це все доленька щербата!..

Чоловік. Всі сподіюванки на брата:
Як за кума візьме, знову
Зведем коня, корову,
Заживем в біленькій хаті
І щасливі, і багаті.

Жінка. Ти думками багатієш!
Ранку ввечорі радієш.

(Вбігає трое дітей.)

Діти. Мамонько. їсти...

Жінка. Добре... не лізьте...

І Дитина. Хліба, олії...

Жінка. Марні надії...

ІІ Дитина. Шматочок сала.

Жінка. Мишка украла!
Мишка проклята...
Просіть у тата.

І Дитина Тату, не лайте,
Їстоньки дайте!..
Скрізь ми блукали,
Їсти шукали,
Були у полі
Та ниви голі,
Ні колосочка,
А ні зернятка:
Все позбірала
Птахи, звірятка.
Тату, не лайте,
Їстоньки дайте!

Чоловік. Дітоньки рідні,
З'їли все злидні:
Нічого дати...
Душу б продати!
... Візьму я скрипку,
Піду, заграю,
Як не здобуду,
Серце розскраю.

(Входе Молодиця).

Молодиця. Добридень вам!..

Жінка. Добридень!..

Молодиця. Що в вас доброго, нового?!..

Жінка. В нас ніколи і нічого.

Молодиця *(позіхаючи)* Спати хочу! Цілісеньку нічку
Все варила, та пекла,
І оце вам принесла

Діти. Нишком паляничку (дає).
(Обступаючи) Дайте нам, дайте нам...
Жінка. Поламаю! зараз дам.

(Роздає дітям. Діти рвуть із рук хліб і однімаючи
один у другого, вибігають з хати.)

Молодиця. — Спати!.. Цілу ніч не спала
Вашим в хаті помагала.

Чоловік. Що ж там доброго у брата?

Молодиця. Та готуються до свята:
По обіді в їх хрестини...

Чоловік. Та немає ж ще дитини!

Молодиця. Як?! Ще в середу знайшлась...
Такі радощі у нас!!

Всю ніч патрають, скубуть,
На хрестини люда звуть!!

Чоловік. Шапку! Жінко! Я ж не знав,
От би в кумах побував!

(Хапає шапку і біжить з хати.)

Жінка. (Вслід.) Та тебе ж ніхто не кличе!
Як ти людям глянеш в вічі?!

II. Картина.

*Хата Богатого Брата. На лавках, що ідуть по-під
стінами, за столами, повно людей. Всі огрядні, добре
вбрані.*

Господиня з пляшкою і чаркою в руках обходить гостей.

Господиня (частуючи). Просить вас малий Омелько,
Щоб ви випили смашненько.

Гість I. (беручи чарку). Ну, то хай росте здоровий,
Кароокій, чорнобровий,
А такий міцний, як дуб,

- Щоб тріщав у батька чуб.
- Гість II. Ха-ха-ха, хе-хе-хе,
Оттаке! і втне ж таке!
- Господиня (до III гост). Просить вас малий Омелько,
Щоб ви випили смашненько.
- Гість III. А я випью за малого,
Щоб бряжчало срібло в його,
Щоб мав ґрунт він чорний, добрий,
Та щоб біг він ген, за обрий,
Та щоб пан колись Омельку
Всю продав свою земельку.
- Гість IV. Не пошкодить! що й казати:
Досить пану панувати.
- Господиня (до Кума). Куме, вицейте, наш друже,
Щоб малий не плакав дуже.
- Кум. Плаксуном не буде зроду:
Не плакучого він роду!
Хай росте, хай розум має,
Вдвоє більш за нас придбає,
Хай в ріллю впаде насіннем,
Тягне з неї сік коріннем,
Бо в землі вся наша сила
І для духа, і для тіла.
- Уб. Брат (вбігає) Вибачайте! я спізнився:
Вранці з злиднями возився,
Хтось забравсь в порожню стайню
І сокиру вкрав останню.
Ну скажіть хіба не клята
Моя доленька щербата?!
- Гість III. У голоти все зітханя,
Та на долю наріканя, —
Нарікай собі на руки,
Та на розум без науки.
- Уб. брат О ці б руки працювали,
Колиб пута не в'язали.
- Гість II. Та замовчь! Як та сорока,

- І де візьметься морока?!
- Баг. Брат *(входить і помічає Убогого Брата)*.
О, і він сюди! До речі!
Мабуть дух почув із печі!
Зміг пізніше б попоїсти...
Тут таким нема де й сісти.
- Уб. Брат. А, здоров був, любий брате!
Я прибіг це кумовати.
Швидко біг: боявсь спізнитись,
Щоб в дурних не опинитись.
Не підожде брат, гадаю,
Й візьме в куми когось з краю,
А найближче — брат до брата...
- Гість II. Ну, й сорока язиката!
- Уб. Брат. От я й біг сюди що сили...
- Гість VI. Вже дитину охрестили...
Бачиш — дома забарився...
- Уб. Брат. Так я, людоньки, спізвився?!
Та ж брати ми, брате, рідні...
- Гість III. Є брати багаті й бідні.
Кожний кума, всяк це знає,
По достатку вибірає.
- Уб. Брат. Так тому, що не багатий?
Брата брат не хтів узяти,
Так така то правда, брате!
Це — кишню в куми брати!?
Хто набив її повненьку,
Той тобі за батька й неньку?!
- Гість III. Хоч би й так! Хто має очі,
Той в терновий кущ не вскоче...
- Уб. Брат. Що ж... посижу хоч у хаті.
- Гість VI. Тут сидять лише багаті.
- Уб. Брат. Я не в тебе, я у брата!..
- Гість II. Ну й сорока язиката!

(Убогий Брат сідає край стола, але люде приходячі, сідають за стіл і однихають Убогого Брата все ближче і ближче до порога).

Господиня. Вас також просив Омелько,
Щоб ви випили смашненько.

Гість VII. Чи не буде це багато?

Господиня. Як це так? у нас же свято!
Закусіть: ковбаска, сало...

Гість VII. Та давайте, що попало!

Уб. Брат. *(до себе)*. Закусив би й я охоче:
В животі, мов грім, гуркоче!

Гість I. *(глянувши в вікно)*.

О, Іван на бричці їде *(до Убогого Брата)*

А посунтеся, сусіде:

Попсуй-Шилу треба сісти,

Та з дороги попоїсти.

Гість VIII. Бачте соколом прилинув

І корчму свою покинув.

Попсуй-Шило *(входе)* Здоровеньки були, люде!

Та тут вас, як маку, буде;

Ніде й сісти із дороги,

Хоч сідай собі на ноги!

Гість II. Ха-ха-ха! Хе-хе-хе!

От таке, і втне ж таке!

Баг. Брат. Вас, сусідоньку, не зрадим,

Вас на покуті посадим!

Попсуй-Шило. Коли є ще в вас чарчина...

Може б випив я за сина,

Як назвали? Клим, Олелько?

Баг. Брат. Та по дідові: Омелько.

Попсуй-Шило. Діда... як же, добре знаю,

Як сьогодні памятаю:

Кремезний, мов з дуба збитий,

Невсипучий, працьовитий;

І шага не кинув дурно,

Жив спокійно і безжурно.

Господиня (до Шила) Там малий Омелько плаче,
Що не випили ви наче.

Попсуй-Шило. Ідїть, скажіть, що вволю волю
І вже плакати не дозволю.

Господиня. Ось индики... Ось курчата...

Попсуй-Шило. Тай убога ваша хата!

Господиня. Де вже... де там?! це сьогодні...

Попсуй-Шило. Не закусюю по одній.

Господиня. (частуючи) Другу випийте смашненько.

Попсуй-Шило (беручи чарку) Щож? не плаче вже
Омелько?

Гість ІХ. (на підпитку до Убого Брата).

Та хоч будь розумний двічі,
А без грошей, чоловіче,
Цілий вік повзтимеш ззаду...
Поспитай усю громаду:
Гроші є — ти пан, людина,
А нема — ніщо! тварина!

У б. брат. Гроші?! що сміття! а ти...

Попсуй-Шило. (до Уб. Брата). Гроші треба берегти!

Їх не дурно люблять дуки!..

... Гроші це лани і луки,
Це — степів хвилясте море,
Яке вітер тільки оре...

... Гроші — це озера сині,
Крики — співи лебедині.

... Гроші це воли до пари,
На степах овець отари,
Що шляхами стелять хмари...

.....
Гроші це — думки безмежні,
Рухи вільні, незалежні,
Ти не скутий, ти на волі,
Гей, лети, як вітер, в полі...

.....
Гроші це — велика сила!!

Зносить вгору, ломить крила,
 Гне до долу, як билину,
 Оберта в ніщо людину...
 ... Жив і я колись злиденно,
 Піт і сльози лив щоденно,
 Був я посміхом у пана
 І робив до ночі з рана.
 Взяв шинок... узявсь за діло,
 І рости, рости став Шило,
 І тепер з мого корита
 Їсть і п'є сам пан Микита!
 І тепер сміюсь я з пана!
 Прибійть: „моя пошана!
 Як вам їлось, як вам спалось,
 Чи нічого не вважалось“?!
 Скажеш: „Сон приснився дикий:
 Снився Хам один великий,
 Що, як добре всі ми знаєм,
 Ще недавно був льокаєм“!
 Зкривить, згорбить, скорчить, його:
 „Це — нічого, це — нічого“...
 І пов'ється, як гадюка...
 Гроші... це — велика штука.

- Гість III. Правду каже! що й казати!?
 Попсуй-Шило, дай обняти (цілує)
 Гість VII. (п'яний) Кінь, як змії: держи за віжки,
 А не вдержеш, — підеш пішки.
 Гість VIII. І придача ж немаленька!..
 Гість IX. Ну, так вип'єм за Омелька!
 Гість II. Що там свате чарки ждати, —
 Будем з пляшки випивати! (п'ють)
 Гість X. (до сусіди) Поцілуй мене у руку!
 Цілувати мусиш дуку...
 Що ж — цілуй! чи хочеш сварки?
 У б. Брат. Не підносять навіть чарки,
 Та все сунуть до порогу...

Що ж? збираймося в дорогу...
З'їв би... й де у їх сумління?!..
Стій! в кишені є насіння!
І насіння буде досить,
Коли брат за стіл не просить. *(Лузає)*

Гість Х. Так не хочеш цілувати?
Забірайся геть із хати!

Гість II. Хіба ж хата ця — твоя?
П'яний ти! а... може й я...

Гість XII. Це насіння ти лузаєш? *(протягає руку)*

Уб. брат *(даючи)*. На, коли охоту маєш.

Гість II. І мені насіння, свате.

Гість VII. Я також люблю лузати

Гість VIII І мені дай, друже!

Уб. Брат *(даючи)*. Натє!

Ще хтось Сип мені, та повну жменю!

Уб. Брат. Вже нема...

Гість II. А дай кишеню. *(Лізе в кишеню)*

Чом же ти не дав, як мав?!

От-такий то світ настав!

Баг. Брат *(до Уб. Брата)*. Що ти? зовсім зглузду
збився, —

Тут лузати заходився,

Засмітив усю підлогу...

От тобі й пусти безрогу!

Цілий день сидить сьогодні, —

В тебе ж дома всі голодні!

Ждуть, що ти з свого зарібку

Принесеш хоч хлиба скибку.

Ти хоч сердься за догану...

Уб. Брат. Годі! Дякую за шану,
За гостини, частування, —
Не забуду до сконанн! *(виходе)*.

(За столом починаються співи)

III. Картина.

Хата Убогого Брата.

Жінка Убогого Брата (*щось шие і наспівує*).

Ой, шукала Квітки-Долі
І в лісах густих, і в полі,
Свої ніженьки трудила,
Об камінне гостре била,
Гострий терен разгортала,
Слізоньками поливала...
Разгортала трави в полі:
Все шукала Квітки-Долі...
На степах вітри спиняла,
У гаях пташок питала,
І благала, і просила,
Та вітри згортали крила,
А пташки в гаях стихали
І в гущавину зникали.

(Убогий брат входе, кидає шапку і, засмучений, сідає на лаву).

Жінка. Ну, що ж у кумах побував,
Наївсь, напився, погуляв?!

Чоловик. Коли народишся в недолі...
Чи там... немає... бараболі?!
Хоч трошки... черево болить...

Жінка. Та ти ж ходив когось хрестить, —
Невже ж для кума дорогого
І з'їсти не знайшлось нічого?!
У їх же гуси і курчата,
Качки, индики, поросята...

Чоловик. Був, кажуть, квас,
Та не для нас:
Багатирі усе поїли,
А ми біля дверей сиділи...

А кумом хто, — я й не питаю,
Такий-то, жінко, світ настав.
Жінка. Уже ти й сорому не маєш:
Комусь себе за кума пхаєш.

(Одягає на себе хустку і йде до дверей).

Чоловік. Куди це ти ідеш із хати?

Жінка. Іду дітей з сусід забрати.
Коли б їх зовсім не було,
Не так би душеньку пекло.
Голодні, голі...

Чоловік. Ах, лиши...

Кривавих ран не воруши.

*(Жінка вийшла. Чоловік взяв скрипку і почав тихо гра-
ти. Мелодія поволі переходить з сумної в веселу. З
під печі вискакують Злидні, розбігаються по хаті, на-
че чогось шукають, потім беруться за руки і почи-
нають танцювати. Через хвилину Чоловік їх помічає).*

Чоловік. Ви хто такі?! Відкіль взялися?!

Один із Зл. Ми Злидні, дядечку! не бійся:

Ми тут давно вже живемо,
Удень під піччю ми спимо,
А прийде ніч — у хаті, в хижі
До ранку ми шукаєм їжі.
А сю ніч нишпорили скрізь,
І нічогісенько — крім сліз.

Чоловік. Ви все, що знайдете, їсте?!

А де ж ви, Злидні, живете?

Хтось з Зл. Під піччю... тісно дуже там...

Ще хтось. Ах, як там, дядьку, тісно нам!!

Чоловік. Ага! так ось у чім все горе!

Я щось зроблю вам більш просторе.

У мене є чудесна хатка.

Ви не журіться, Злиденятка!

Я зараз смуток ваш розважу, —

Ось на горище тільки злажу. *(виходе)*

(Злидні стають в коло, беруться за руки і, пританцювуючи, співають:)

Злидні. Бавмось, бавмось, Злиденятка:
У нас буде хатка
Велика та красна,
Не чужа, а власна.
Вдень ми будем спати,
Вночі вибігати,
Все ламати, гризти,
До крихотки їсти,
Чи житечко, чи пшонце
Чи смашненьке сальце.

Чоловік *(З бочкою)* Ось і хатка вам новенька
І простора й чепурненька.

(Ставить бочку на підлогу. Злидні обступують бочку і по одному вскакують в неї).

Чоловік Всі ? чи в хаті ще лишились?
Як же — добре розмістились?
Ось і дверці прироблю ще,
Та хитрющі, прихитрющі.

(Забиває днище)

Жінка Ну тепер гайда у поле, —
Більш не стрінемось ніколи!
(з дітьми) Хоч наїлись діти бідні...
(Угледівши бочку) А це на що?

Чоловік. Жінко! Злидні!
Всіх забрав! Несу у поле,—
Не бідуем більш ніколи!

Жінка. Що ти кажеш?! схаменися!

Чоловік. Злидні! в щілку подивися!

(Жінка заглядає в щілку).

Жінка. Ох, і скільки ж тут їх, нене!

Чоловік. Це вони знущались з мене!

Жінка. Де ж ти їх зловив? В коморі,
Чи у сінях, чи на дворі?

Чоловік. Я заграв, — аж зирк по хаті
Скачуть Злидні волохаті.
„Хто ви, звідки?“ їх питаю
І на скрипку далі граю.
„Ми з-під печі, ваші Злидні...“
— „Так це ви, кажу, огидні,
З мене здерли і сорочку?!
Так я їх забрав, та в бочку!

Жінка. Де ж ти дінеш їх, соколе?

Чоловік. Покочу їх просто в поле,
Тай покину
Для загину.
Прощавай, бувай здорова!
Ти ж нікому... а ні слова!

(Котить бочку)

(Жінка заглядає под піч виймає якусь скриньку и віддає чоловікові).

Жінка. Ще оце забув забрати...

Чоловік *(заглянувши в скриньку)*. Жінко! Золото!
Дукати!

Жінка. Що?! Дукати!? Сонце! Ненько!
А вщипни мене, серденько!
Ні, болять! О мій соколе,.. *(Обнімає)*

Чоловік. Годі! Котимось у поле!

(Викочує бочку)

Жінка *(до дітей)* Завтра будуть всім спіднички
І червоні черевички!..

(Діти з криками кидаються до матері).

IV. Картина.

*Ніч. Поле. Бочка. Далека блискавка час від часу
осяює ніч.*

Баг. Брат (крадькома йдучи і оглядаючись, спиняється).

Ніхто, здається, не пішов
В цю чорну ніч сюди за мною...
Як страшно тут! Гаряча кров
Стає у жилах крижаною.
А що коли підглядять люде
І скажуть братові, що я
Пустив на волю його Злиднів,
Що нишком вжалив, як змія.
Ні, ні! Не чуть ніде нікого.
Ха-ха! побачимо колись
Хто знову перший, найбагатший,
А в кого Злидні упьялись!
... Іду по улиці, — здіймають
Мені, вклоняючись, шапки,
Зустріну пана, — не цілую,
Як інші, панської руки.
Скажіть: у кого кращі коні,
Хто на степу їх обжене,
Чиї скирти стоять, як гори,
Чиї дуби це вітер гне?!
Мої, мое! Куди не глянеш!
Іде лісам, степам цим край?!
Знімися соколом під небо,
У вітра буйного спитай!
І ось, коли я став, зробився
Багатирем з багатирів,
Мій брат, жебрак, жебракще вчора!
Перемогти мене схотів!!
Що дня неначе в дивній кузні,
Йому хтось золото кує,

Що дня, дукати розсипає
І жмені вбогим роздає.
Теперь гремить про його слава.
Він пан теперь!.. Він перший скрізь!
Його це вівці степь укрили,
Його шумить це буйний ліс!
... Ха-ха... його! Надовго? Досить!
Хай знов до його Злидні йдуть,
Обліплять мухами. обсядуть
І в серце пазурі упьють.
Почне убожити, марніти,
Недолю знов клясти своєю...
Скуплю за безцін я земельку
Й садибу з хатою куплю
Пора! *(іде до бочки).*
Ви, Злидні тут? У бочці, га?

Злидні. У бочці.

Баг. Брат. Як же вам?

Злидні. Нудьга!...

Баг. Брат. А ви б побігали по полю?

Злидні. А тож! А тож! Пустіть на волю!

Баг. Брат. А ви не скажете нікому —

Хто з бочки вас пустив до дому?

Злидні. От так! Хіба ми язикаті?..

Нам тільки б знову жити в хаті.

Баг. Брат. Я зараз вибью дно, а там —

Хоч на всі боки воля вам!

(Вибиває днище. Злидні вискакують, плигають, плескають в долоні, радісно викрикують, чипляються на Багатого Брата.)

Баг. Брат. Ну, годі, годі, злидинята:

Біжіть мерщій до мого брата.

Злидні. Куди? До брата?! Ач який!

Та він же хитрий і лихий!

Ми три вже місяці не жерли

І ледве з голоду не вмерли.
Не вірим більш твоєму брату,
До тебе підемо у хату.

Баг. Брат. Та що ви, Злидні, подуріли?!
Та ви б у бочці вік сиділи,
І це мені така відплата?!

Злидні. Ні, ми не підемо до брата!

Баг. Брат. Та я не хочу вас, не треба!

Злидні. Ні, ні! ми підемо до тебе!

Баг. Брат. Та я не хочу вас ні за що!..

Злидні. Ні нам у тебе буде краще!
Ми будем в тебе й вікувати!

Баг. Брат. Та я не хочу вас і знати.

Злидні. Ми не разлучимось з тобою..

Баг. Брат. Та я вас з хати коцюбою!
Я утечу від вас проклятих!

Злидні. Тікай! Ми будем доганяти...

(Багатий Брат біжить, його доганяють Злидні, чипляються на його, обсідають, обліплюють як мухи.)

1933/8.
Horní Černošice,
8-9/VI 25,

11

- 6. IV. 1934